

I ja sam izašao iz gogoljevog »Šinjela«



Medu učesnicima Otvorenog predolimpijskog šahovskog turnira, početkom jula 1988., u Novom Sadu se našao i Arkadij Mihajlovič Arkanov, ruski sovjetski pisac koji se sigurnim koracima uspinje na Olimp savremene ruske sovjetske proze. Godinama je zauzimao vrh savremene humorističko satirične književnosti, samo je to prolazilo u Glavlitu i dobijalo vizu za objavljivanje. Učestvovao je u almanahu »Metropol« sa dve proze i to mu je omogućilo izlazak u Evropu, u Francuskoj mu je objavljena, i u visokom tiražu rasprodana, zbirka novela. 1984. godine mu je objavljena u SSSR zbirka novela (knjiga je rasprodana, Arkanov mi je poklonio fotokopije knjige) »U ovom svetu je mnogo svetova«. Ali roman »Rukopisi se ne vraćaju...« objavljen 1986. godine u decembarskoj svesci časopisa *Junosć* tiraž oko tri miliona primeraka, koji je od nekih inostranih kritičara (između ostalih naš najeminentniji znalac savremene ruske sovjetske književnosti Prof. Dr Milivoje Jovanović) ocenjen kao remek delo, obezbeđuje mu široku popularnost i jedno od vodećih mesta u savremenoj ruskoj sovjetskoj književnosti. Ovaj roman je tokom 1987. i 1988. objavljen u nastavcima u časopisu *Polja*. Ove jeseni mu izlazi u SSSR knjiga o borbama između Karpova i Kasparova.

Možda bi bilo dobro da na samom početku razgovora, dok pijemo rakiju za, nadam se, srećan susret, isključimo teme o kojima ne želite da razgovaramo...

Rakija je odlična, prija mi! A susret, prvi, verujem ne i poslednji, za mene je srećan. Bio sam srećan kad mi je Voloda Burič u trolejbusu rekao da se »Rukopisi se ne vraćaju...« štampa u Jugoslaviji... A, da, nema tema o kojima ne želim da razgovaramo. Naravno, mislim da bi mogli izostaviti perestrojku. O njoj svi sve pitaju i svi govore. Perestrojka je sadašnji trenutak života u SSSR. Svi očekuju čuda, ona je i donela čuda, ali mora se imati strpljenja da sva čuda postanu životna realnost. Čini mi se da o perestrojki za sada najbolje može govoriti Mihail Gorbačov, a on je ono što je trebalo reći i rekao u svojoj knjizi. Posebno pogledajte poglavlje »Perestrojka i inteligencija«. Mogu vam samo reći da svim svojim umom i srcem podržavam perestrojku i da verujem u nju.

Ne možemo se baš hvalisati da poznamo vaše delo, znamo dve novele štampane u »Metropolu«, »I sanjam karneval« je prevedena u nas i emitovana je na radiju, roman »Rukopisi se ne vraćaju« i poneku humoresku sa poslednje stranice »Literaturne gazete«. Pošto se u vašim delima spisateljska veština dovodi do blistavosti, recite ko je uticao na vas?

I ja sam izašao iz Gogoljevog »Šinjela« Pre svega Gogolj, zatim Bunjin, Zoščenko, Nabokov i na kraju Bulgakov.

Od stranih pisaca na mene je uticao Bredberi, on još i sad utiče na mene, zatim Hemingvej. Moram priznati da mi je veoma bliska latinoamerička četvorka Borhes, Kortesar, Markes i Ljosa. A dugo sam bio pod uticajem Selindžera...

Da li možete da nadete svoje mesto u savremenoj ruskoj sovjetskoj književnosti?

Veoma sam sklon da smanjujem svoju sopstvenu vrednost, ne samo u književnosti, nego u svemu što činim. U SSSR me znaju kao lakog humoristu i na tome se utvrđuje moje mesto u savremenoj književnosti... Jedan moj prijatelj je rekao da pripadam kategoriji pisaca kojima sovjetska vlast nije dozvolila da se razvijaju. Ako pošteno stavim ruku na srce onda moram reći da u meni postoji neka tuga, a to bi trebalo da znaju kad me vrednuju...

»Metropol« je bio sastavljen po pozivu. To, takode, govori o mestu u savremenoj ruskoj sovjetskoj književnosti...

Da, »Metropol« je sastavljen po pozivu. Mnogi su odbili da učestvuju. Ja sam bio srećan zbog učešća i bilo mi je prijatno susedstvo u kojem sam se našao. Kada sam sa Zapada dobio kritiku »Metropola« bilo mi je prijatno da pročitam redove u kojima je pisalo da su moje priče i priče Popova otkriće »Metropola«.

Čini mi se da su kasnije i sovjetski izdavači to shvatili, knjiga »U ovom svetu je mnogo svetova« iz 1984...

»U ovom svetu je mnogo svetova« je knjiga koja me predstavlja kao pisca 80-tih, ranije knjige su lake humorističke i satirične knjige. Znae, iz ranijih knjiga bih u moju uvrstio 5 procenata, a iz ove 80...

Ne vidim u zbirci novela »U ovom svetu je mnogo svetova« »I sanjam karneval«...

Novela »I sanjam karneval« je napisana 1967. godine i do dana današnjeg nije objavljena u SSSR iako sam je nudio svim novinama i

časopisima. Uneo sam je i u svoju knjigu, ali izdavačko preduzeće »Sovjetski pisac« je dobilo negativnu recenziju na tu novelu. Jedan recenzent je napisao da se u noveli »San zasmehivača«, ta novela nosi i taj naslov, oseća podražavanje Nabokova, posebno njegovog romana »Poziv na kaznu«. Da li je to bilo dobro ili loše, ne znam. Kad sam pročitao »Poziv na kaznu« na svoju veliku radost sam otkrio da u mojoj noveli postoji odjek Nabokovljevog romana. A kako ja imam odnos prema Nabokovu kao prema božanstvu, otkrivanje sličnosti, makar i veoma daleke, sa njegovim delom uslovlilo je to da sam se počeo lepše odnositi i prema sebi. Priča je na ruskom, koliko je meni poznato, štampana jedino u »Metropolu«. U meni postoji nada, iako ne velika, ali postoji, da će priča biti štampana i u SSSR.

Zasmehivač u »I sanjam karneval« svakog dana na putu do gubilišta zaradi još jedan dan života, zaradi pravo da i sutra pokuša da odgodi pogubljenje. On pomalo podseća na Šeherezadu koja je svake noći pričom zaradivala još jedan dan života. A Maksim Gorki je, u jednom od retkih razgovora s Andrejem Platonovim, rekao da je pisac kao Šeherezada, svakog dana mora zaraditi pravo na sutrašnji život. Spisateljski talenat neki nazivaju »dar prirode«, a mogli bi se reći i da je kazna, prokletstvo...

Moram vam nešto priznati, hteo sam da napravim dokumentarni film. Taj film imam u glavi. Ne mogu da nadem režisera koji to može shvatiti. A možda ne bih našao ni gledaoce. Taj film ima uslovni naslov »Slavuj«. Po klasičnoj ruskoj romansi kompozitora Aljabjeva. Ta romanisa ima ogroman uspeh od svog nastanka do naših dana, i kod slušalaca i kod svake vlade. Pevačici koja je pevala »Slavuja« su pod Nikolajem pljeskali iz carske lože. Pevačice koje su pevale ovu romansu su pre revolucije, za vreme revolucije i posle nje bile zvezde, i pod Staljinom je bilo tako, dobijale su državne nagrade, bile su deputati, bile su narodu primer dostojan podražavanja. Nastavilo se to i u vreme zastoja, tako je bilo i pod Brežnjevom, pa traje to, nepromenjeno, i u perestrojci.

Čitav niz simfonijskih dela, slikarskih dela izazivali su radost i kod Hitlera i kod Staljina, a oni su bili u ratu na život i smrt...

Uvek sam zavideo tim izvođačima zato što imaju divan vedar život. Ništa im ne preti. Ni o čemu ne misle. Samo se koriste darom koji im je pri rođenju podarila priroda...

Uporedo sa njima postoje i drugi izvođači, i drugi stvaraoci, i drugi pisci, koji se muče pod svakom vladom. Takva je predodređenost čoveka koji ima pravo da sebe smatra umetnikom. Smatram da se on u načelu mora mučiti i on je tragična ličnost. A to načelo tragičnog nalazi se i u pravoj ljubavi, i ona je, takode, uvek tragična. Smatram da nema srećne ljubavi. Ako se govori da je neko srećan u ljubavi, on je srećan u nečem drugom. Stvaralac mora znati da on to jeste i to mora biti do dna. On ne može, i ne sme, biti sluga države. Mora ići svojim putem jer to je njegov život, njegov krst...

Roman »Rukopisi se ne vraćaju« ima dva toka, moglo bi se reći srž i oblogu...

Prvo je rođen unutrašnji rukopis. Jednom mi je sinula ideja unutrašnjeg rukopisa i ja sam se razboleo od te ideje. Mučila me je, verovao sam da će me mučiti dok je se ne oslobodim. Jednom sam shvatio da ću je se osloboditi ako je stavim na hartiju. Tu priču sam napisao iz daha, za vrlo kratko vreme. Napisao sam je u obliku u kojem je i u romanu.

Kad sam je napisao osetio sam beznadežnost za njeno objavljivanje. Neko vreme je ležala u mom stolu, a paralelno sa tim je nastajala ideja da napišem nešto što bi, u shematskom struktuiranju, podsećalo na shematsku strukturu Bulgakovljevog romana »Majstor i Margarita«. Taj roman koji sam zamislio je lak ali oštar roman na temu života jedne redakcije. Odabrao sam to jer sam to dobro znao pošto sam i sam radio u redakciji časopisa. Odatle je nastalo čudo, nisam znao kako povezati te dve stvari.

Napisao sam spoljašnji deo romana, ali on je bio potpuno odvojen, u sižeinom i konstitutivnom smislu, od priče koju sam bio napisao. Zatim je počeo kordinacioni rad i počeo sam, grubo rečeno, da montiram. U toj montaži sam uspeo da se dve reči prožimaju. U stvari, samo mi je unutrašnji deo drag, to sam u potpunosti izmislio, od početka do kraja, tu priču nisam pozajmio. Ona nije rezultat asocijacije od nečeg pročitano. Nigde nisam sreo nešto što bi nalikovalo na tu priču...

A kad je sve to zajedno bilo objavljeno jedan istoričar mi je rekao da sam to pročitao u nekom starom rukopisu i po tome načinio svoju

priču. Tvrdio je da sam kostur svoje priče mogao naći u drevnim indijskim spisima. Smatrao je da sigurno postoji neki izvornik iz kojeg sam uzeo svoju priču. Iako nisam uspeo da uverim istoričara da priču nisam pozajmio iz drevnih spisa, da sam je sam izmislio, ostalo mi je zadovoljstvo što je priča ocenjena kao nešto što traje već vekovima, što je neučtivo kao mit, legenda...

Još jedan interesantan rezultat publikacije ovog dela je masovno reagovanje čitalaca, što mi se ranije nije dešavalo, među njima i vrsnih znalaca književnosti, koji su iznosili takve asocijacije i takve ideje o kojima nisam ni pomišljao. Sve je to veoma zanimljivo... i u piscu izaziva veliko zadovoljstvo... njegovo delo nije palo u neki bunar, ono ima savgovornika...

Postoje različita gledišta na umetnost i književnost, ali ja smatram da se mora izmišljati. Možda je potrebno prepisivanje života, ali od toga je malo koristi. Možda i nisam u pravu, ali iskreno verujem u to.

Bilo je zanimljivo reagovanje studenata Instituta »Maksim Gor-ki«. Oni su me napali što sam sve izmislio i napisao delo koje nije životno. Oni su me jednostavno osudili.

Za nas koji sa strane pratimo zbivanja u savremenoj ruskoj sovjetskoj književnosti ima mnogo iznenađenja, štampaju se Platonov, Pasternak, pa čak, što nas je posebno iznenadilo, i Zamjatin i Orvel. Ali to su dela koja su na neki način, preko tamizdata, već bila znana sovjetskim čitaocima. Medutim, pojava dela koja je autor žanrovski odredio kao »nenaučnu fantastiku«, a možda bi se moglo okvalifikovati kao »socijalna fantastika« (blisko srodstvo sa Bulgakovim) a nastalo je u ovom vremenu, za nas je iznenađenje. A za vas?

Priznajem, sve me je iznenadilo, a želeo sam da delo bude objavljeno. Kad sam predao rukopis bio sam spreman na sve ustupke u odnosu na spoljašnji deo. A što se tiče unutrašnjeg, tu nisam pristajao ni na kakve ustupke. Ali svi strahovi urednika su se odnosili na spoljašnji deo. Unutrašnji niko nije ni dotakao. Jedino je primećeno da se sve događa na ostrvu. Na ostrvu izbija revolucija, a prema svakom revolucionarnom pokretu se zauzima pozitivan stav i on se pozdravlja. Stanovnici ostrva su ustali protiv tirana, zbacili su ga, ubili... a posle ne znaju šta da čine i cela stvar se raspada...

Sudbina revolucije? Sudbina revolucionara?
Ali toga nije bilo u mojoj svesti. U meni je to samo metafora u odnosu na Madranta, na njegovu propast i propast svega što mu je pripadalo...

Znači li to da se redakcija »Junosći« lako odlučila za objavljivanje vašeg romana »Rukopisi se ne vraćaju«?

Nikako. Jedan član redakcije je vrlo odlučan u svom stavu da delo ne bude objavljeno. Borba je trajala dugo. On je govorio: »Ako to bude objavljeno moraćete objašnjavati u CK partije jer će ga shvatiti samo onako kako je napisano. Onako kako ja govorim.« Do kraja je bio protiv objavljivanja. I ne znam kako bi se sve završilo. Trajalo je to godinu dana. Onda je on otišao u penziju i ubrzo je umro. A u glavu mu nije došlo da je Aleko Nikitič upravo on.

Da li pišete lako?
Ne znam. Znam da pišem. Da li sam napisao ništavno ili veliko delo? Da li pišem ništavno ili veliko delo? Znate, kad pišem najvažnije mi je da znam šta hoću... da me delo nosi, da samo sebe rađa. Pošteno vam priznajem, tada osećam miris i ukus svog dela. Pod rukom, čitavim telom, osećam njegove oblike, ono je plastično... kad je tako, dobijam dobru stvar. Ali zato ne znam da li mi je lako ili teško.

Možda je to pitanje slobode? Ono se nameće...
Imam osećaj da je sloboda jedan od viših stupnjeva onoga što živimo. Zato svi slojevi, od najnižeg do najvišeg, moraju shvatiti da su robovi. Šta je sloboda? Za mladost je da radi šta hoće. Ali to je primitivno. Prava sloboda je kad se shvati suština — ne raditi ono što se neće. Toga nema tako izraženog u romanu... ali u pravu ste, stalno se nameće.

Da li je roman »Rukopisi se ne vraćaju« preveden još negde osim u Jugoslaviji?

Koliko je meni poznato, nije. Sad ga prevode u Estomiji. Uostalom, ne mogu reći mnogo o prevodima mojih stvari. Znate, čovek ne zna šta se u svetu dešava sa njegovim decom, ne zna šta se dešava sa njegovim delima. Izbor mojih priča objavljen u Francuskoj, posle »Metropola«, doživio je izvrstan uspeh. Izdavača, koji je došao sa prevodiocem, doveo mi je Andrej Voznesenski. Dao sam rukopis priče, prevodilac je prevodio prepričavajući, a izdavač je rekao: »Ja ću ovo objaviti.« Da ne bih imao komplikacija, a već sam imao problema zbog »Metropola«, načinio sam izbor, to je delimično moja knjiga »U ovom svetu je mnogo svetova«, i poslao ga u Francusku preko VAAP-a (sovjetska autorska agencija). Knjiga je u Francusku objavljena i rasprodana u tridesetak hiljada primeraka (prema obračunu koji sam dobio od francuskog izdavača). Vidite, i rusko izdanje koje sam vam doneo je fotokopija, odavno nigde ne može da se nađe.

Primitili smo da se bavite i prevodilaštvom...
Da, volim da se bavim prevodom. Znate, to je plemenit posao. Imam poseban odnos prema prevodu. Autor u svojoj zemlji može imati veliki ugled i popularnost, ali kad se prevodi, onda mnogo zavisi od prevodioca. Ako ga prevodi nepoznat prevodilac, ili konzervativan prevodilac, prevod prolazi nezapažen. Znate, prevodilac mora imati veliko poverenje kod čitalaca. Poznat prevodilac obezbeđuje prevedenom delu desetostruki uspeh...

Prevodili ste Nušića...
Kad je Belović pozvan da u pozorištu »Mossovjeta« postavi jedan jugoslovenski komad dobio je pravo da bira šta će postaviti. Zazeleo je da to bude Nušićev »Ujež«. Nušić je u SSSR odavno preveden i bilo je gotovih prevoda, ali »Ujež« nije bio poznat. Pozorište »Mossovjeta« je naručilo prevod od profesionalnog prevodioca koji je načinio solidan prevod... Ali taj prevod nije ostavljao nikakav utisak. A Belović je insistirao baš na tom komadu. Pošto je u pitanju komedija, a rekao sam vam da sam u SSSR poznat kao humorista, pozvali su me i zamolili da prihvatim posao da načinim književni prevod i komad načinim smešnim po dijalogima. Filološki prevod (podstročnik) mi se učinio zanimljiv jer ima

dosta groteske i apsurdna, a ja volim apsurdne dijaloge. Prihvatio sam da načinim književni prevod, ali sam tražio pravo da se mešam više i da dodam još junakinja, jer nisam video zašto se taj broj ne bi mogao povećati. Književni prevodioci su rekli da dodavanja nisu dopuštena. Zatražio sam od Belovića dozvolu da radim kako osećam, dozvolu sam dobio i tako sam i učinio. Kad sam završio posao i Beloviću čitao moju verziju prevoda on je umirao od smeha. Smatrao je da bi prevod vredelo prevesti na srpski i tako ga igrati u Jugoslaviji...

Kako je GLAVLIT prihvatio vaše intervencije?
Sa GLAVLITOM smo ratovali Belović i ja zajedno. I GLAVLIT i pozorište nisu hteli da prihvate neke dijaloge i pasaje. Uz Belovićevu pomoć je odbranjena celina mog prevoda Nušića. »Ujež« je s velikim uspehom igran na sceni pozorišta »Mossovjeta«, a i sad se još igra na petnaestak scena u SSSR.

Na čemu sad radite?
Završavam roman. Ponovo nenaučna fantastika. Nadam se da ću ga uskoro završiti.

Imaćemo priliku da ga čitamo, možda i da ga objavimo u Jugoslaviji...
Razgovor vodio: Aleksandar Badnjarević

it's only rock'n'roll

Đorđe Kuburić

DON'T GIVE UP

Kudeljku SNOJEM SNOVE tvoje nozdrve obrve oči
(gledaš ne / zašto li / zlim očima)

Ovo je ČOVEK KOJI se nikoga ne boji, čovek
kog treba čekićem po glavi, po PAPČIMA Ovo je svinja
koja ima oči čornije urokljive gljive
(mumla, bušman s njive)
s leda / na ledima prepečenim kvrgavim (krompir)
nažderi se vukojedine najebi se vukojebine
najedi se KROMPIRA tradicije IGRAJ IGRAJ
plivaj
kada dodu rušna ružna vremena
gitara gitara (gitaru sanjam, CRNO—BELI STRAT / svraku)
palim joint spravu Philip Morris Inc. Richmond
(when the times get rough...)
Ljubav, ah ljubav...

Snujem prepelicu. Ožiljak u prezli.
(Preslica)

PRIDI, pogledaj. I ne predaj se.
Please, ne predaj se.
(inače, nagraisaćeš.)

WON'T YOU TRY SATURDAY AFTERNOON

(saturday afternoon)
Ulica je pusta pista, ulica je puna subotara i jektičavih
andela močvara pakla,
što gmižu i pritrčavaju tražeći tajne spise u ruševinama
obližnjeg Ren-I-Satoa.

People's dancing everywhere.

Provala oblaka. (Sedmi dan/posle)

After midnight.

Around midnight. Ali,

oko po/noći
na vodi, brodovlje drveno papirnato, astralno.

O. K.

(Templarski red iz XII st. u koloni, klonuo, klopeće po
klocutom nerealnom telu)

Klisti apstiniraju pod venerinim/bregom device Marije/Magdalene.

Videla si zvezde noćas?

(Rasputin's Dream)

Postuliraj/blagoslovi tu glavicu što spava.

Zvezdano čebe. Dobrovoljci. Nadrealistički jastog,

jastuk. Kiša (zar)

pada

tih, noćna na

vapnene relikvije, vapaje.

IT'S ONLY ROCK'N'ROLL

Ali ja to volim. Cveće u cvečari. Pas u štenari.
Da, cveće ima moć. Da li je to ono što ljudi, bez ikakvog osećanja
mere, zovu FLOWER POWER?! RUŽA, DRVO, DRVENI KRST,
Crveni krst, (Sveti Đorđe, ipak, nije ubio aždahu)
Yes. No. Senke. Senke. Senke. Zar još nije na mene red. Reč
je nedokučiva. Poezija, takode: Still Haven't Find What I'n Looking
For. (malo patetike uvek je ne/potrebno)
Vrućeg psa nisam našao. Ali, aždaha reži popodnevnim
smejom na rezneženog i olinjalog Rosenkreuzera, perkusionistu.
Zašto?! Zašto, pitam, zašto. Kada je poznato
da se kroz staklo, doduše, može gledati, ali ne i proći.
Dakle: Hemijsk/svadbe u Kani neće biti. Ni ananasa.
Cveča? Nikako. (Ah, ja)
A ja?
Gutam (još uvek) smedi šećer but I like it)
i pomalo patim što još nije došao moj čas,
što ne/spavam dovoljno.

*Jovan, 2, 3,